

Köyliön torpparit

Lähtökohtana on torpparilaitoksen synty, kehitys ja päättyminen Köyliössä. Otsikon alle mahtuu monia kysymyksiä, joista osaan yritän vastata tässä esitelmässä.

1. Miten torpparilaitoksen synty, kukoistus ja purku ajoittuivat?
2. Kuinka suuren väestöryhmän Köyliön torpparit muodostivat?
3. Millaisin ehdoin torpat raivattiin ja niitä viljeltiin?
4. Kuinka suuri oli vuokra? Millainen rooli päivätöillä oli?
5. Oliko torpparilaitos yhteiskunnan epäkohta?
6. Mitä Köyliössä tapahtui, kun torpparilaitosta alettiin purkaa?

Esitys perustuu hyvin paljon Raimo Salokankaan kirjoittamaan Köyliön historiaan.

Torpparilaitoksen synty

Voisimme alkaa kysymyksillä, joihin teidän ei ole tarvis vastata. Riittää kun minä arvailen!

Ensimmäinen kysymys olisi: Kuinka monella teistä on juurensa paikassa, jota on joskus kutsuttu torpaksi? Eli kuinka monen esivanhempiin on kuulunut torppareita, torpan lapsia?

Kun ollaan Köyliössä, on vastaus varmasti se, että lähes kaikki täällä ovat torpparien jälkikasvu. En itse ole köyliöläinen mutta minäkin olen mitä suurimmassa määrin torpparisukua. Vuonna 1913 syntynyt äitini oli torpparin tytär. Molemmat isoäitini olivat lähtöisin torpasta. Toinen isoisäni oli torppari. Vain toinen isoisäni oli talollinen.

Kun ollaan Köyliössä, on torppien synty alkuvaiheissa ollut vahvasti kytkyssä kartanolaitokseen. Täällähän oli valtavan suuri Vanhakartano, ja tässä yhteydessä on syytä mainita myös Kepola.

Kartanot saivat perustaa mailleen torppia jo 1700-luvun puolivälissä, talot vasta 1780-luvulta lähtien.

Kartanot eivät aluksi käyttäneet kovinkaan ahkerasti oikeuttaan perustaa torppia, mutta kun torppia 1800-luvulla alettiin perustaa, olivat torpat Köyliössä nimenomaan kartanoiden ja vielä nimenomaan Vanhankartanon torppia.

Kuinka paljon torppareita?

Torppariasutuksen ”kulta-aikaa” olivat 1800-luku ja 1900-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä. Raimo Salokangas, Köyliön historian kirjoittaja on päätenyt siihen, että vuonna 1749 Köyliössä oli neljä torppaa, vuonna 1780 jo 59 ja vuonna 1800 yli 100. 1800-luvun päättyessä torppia oli 210, ja näistä Vanhankartanon torppia oli 116. Tämän lisäksi kartanolla oli 30 lampuotitilaa ja 107 mäkitupa-aluetta. Enemmän kuin puolet Köyliön pinta-alasta oli Vanhankartanon ja sen torppien maata.

Torpparilaitoksen alkuvaihe ja pitkälti jatkokin olivat Köyliössä siis Vanhankartanon torppien historiaa. Torppia löytyi Vanhankartanon mailta jo siinä vaiheessa, kun seurakunnallinen väestökirjanpito alkoi vuonna 1749. Tällöin oli torppariasutusta ainakin Pajulassa, Tuiskulassa, Lähteenkylässä, Vellinkylässä ja Yttilässä.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa Köyliö oli nimenomaan todellinen torpparipitäjä ja maatalouspitäjä. Syksyllä 1901 Köyliön kokonaisväkiluku oli 3 217. Maanviljelystä eläneitä oli 2 439 eli 75.9%. Vain 24:llä (5.1%) oli omaa maata. Torppariruokakuntia oli 31.5% kaikista ruokakunnista. Maatyöväkeä oli 272 ruokakuntaa (57.1%).
- Viljeltyä maata oli 1900-luvun alussa 4615 hehtaaria.

Entä muut väestöryhmät? Köyliössä oli säätyläisiä kourallinen, pieni määrä talollisia ja käsityöläisiä! Kohtalaisen paljon oli renkejä, piikoja ja itsellisiä.

Miksi torppia perustettiin?

Syntyvyys oli 1700- ja 1800-luvulla korkealla. Suuri osa torpistakin oli sellaisia, että niihin syntyi enemmän kuin viisi lasta, eikä harvinaista ollut sekään, että pirttiviljelmää siunattiin yli kymmenelläkin lapsella.

Lapsikuolleisuus oli toisaalta vielä sekin korkealla. Ei ollut harvinaista, että puolet, joskus vielä suurempikin osa perheen lapsista, menehtyi kulkutauteihin kuten isorokkoon. Isorokko oli vain yksi kulkutaudeista, mutta se oli kulkutaudeista ehkä pahin - jopa niin, että saksalainen sananlasku totesi: Kahdelta asialta ihminen ei voi välttyä: isorokolta ja rakastumiselta.

Vaikka lasten kuolemat kuluttivat ankarasti väestöä, oli tilanne kuitenkin se, että syntyneitä oli enemmän kuin kuolleita, ja niin Köyliön väkiluku **kasvoi**. On ehkä väärin sanoa, että köyliöläisiä oli 1800-luvun lopulla liikaa, mutta joka tapauksessa torppien perustamiseen oli erittäin vahva väestöpaine. ”Enin osa köyliöläisistä oli Vanhankartanon ja Kepolan lampuoteja, kartanoiden, virkatalojen ja talollisten torppareita, itsellisiä, maatyöväkeä, palkollisia, käsityöläisiä, vaivaisia.” Eli tilatonta väestöä.

Väkiluvun kasvu, väestöpaine, oli merkittävä torpparilaitoksen kasvun taustatekijä eli syy. Mutta oli muitakin syitä. Talot perustivat torppia ehkä

useimmiten siksi, että talo voitiin antaa vain yhdelle talon pojista. Jos poikia oli enemmän kuin yksi, oli toisten rakennettava tulevaisuutensa lähtien siitä, että vain vanhin pojista voisi jatkaa ”talollisena”. Tässä tilanteessa yksi tai useampikin nuoremmista pojista sai luvan perustaa talon maille torpan.

Kartanoiden lähtökohta torppien perustamiseen oli toinen. Kartanot tarvitsivat työvoimaa. Ja jos kartano oli hyvin suuri niin kuin Vanhakartano oli, tarvittiin työvoimaa paljon. Ei riittänyt, että kartanossa teki työtään muutama renki ja piika. Kartanoiden työvoiman tarve oli lisäksi osittain kausiluontoista. Työvoimaa tarvittiin nimenomaan heinäkuusta lokakuuhun ulottuneena aikana. Sadonkorjuussa kone oli vielä 1800-luvun lopullakin lähes tuntematon asia. Sirppi, viikate, hevoscärryt ja riihi vaativat käsiä, torpparien käsiä ja itsellisten käsiä. Siten torppien perustaminen kartanonmaiden reunamalle oli kartanon näkökulmasta vähintään tarkoituksenmukaista tai jopa välttämätöntä.

Muutama käsi ei riittänyt, kun Vanhankartanon karjaa hoidettiin. Olihan Vanhakartanossa 1900-luvun alussa yli 30 hevosta, 105 lehmää, 45 lammasta ja 35 sikaa. Kun lehmät lypsettiin, tarvittiin työhön 10-20 piikaa. Ja kun peltotöitä tehtiin – vaikkapa kynnettiin, tarvittiin suitsissa 10-20 renkiä tai torpista saatua taksvärkkiläistä.

Pinta-alaa Vanhassakartanossa oli 13 000 hehtaaria. Se oli paljon, sillä koko Köyliön pinta-ala oli noin 24 500 hehtaaria.

Kartano oli joka suhteessa valtavan suuri torppiin verrattuna. Niinpä torpparilla oli yleensä hevonen, 3 lehmää ja 3-4 lammasta. Sika löytyi vain joka viidennestä torpasta.

Torppariksi pääseminen oli 1800-luvulla kohtalaisen helppoa

Vanhakartano ja jossain määrin Kepolakin tarvitsi paljon työvoimaa. Niinpä ”vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla ei ollut vaikea saada kartanonomistajilta ja talonisänniltä lupaa lähteä syrjäkulmille torppaa raivaamaan”. Hyötynäkökohta oli tärkeä kartanolle kuten myös torppariksi halunneelle. Perustellusti saattoi lähteä siitä, että ”torpparina oleminen antoi ... leveämmän leivän kuin irtaimeen väkeen vajoaminen tai siellä pysyminen.”

Raimo Salokangas on laskenut, että vuonna 1850 Vanhakartanon väkimäärä (torpat mukaan luettuina) oli 1100 henkeä, Kepolan kartanon alueella oli 350, Huhdin sotilasvirkatalon mailla nelisenkymmentä, Kankaanpää ja Karhian talollisia ja näiden torppareita sekä palvelusväkeä yli 400.

Torpparin ongelmat

Torppien koko vaihteli niin Köyliössä kuin muuallakin Suomessa. Torppa saattoi olla suurikin, mutta pääosa torpista oli pieniä. Keskimäärin torpassa oli 1900-luvun alussa viitisen hehtaaria peltoa ja alle kaksi hehtaaria niittyä. 1800-luvun maataloudessa niittyä olisi pitänyt olla selvästi enemmän. Oikeus metsän käyttöön oli tarkoin rajattu.

Torppaan kuuluvia rakennuksia torppari ei yleensä omistanut.

Torpat olivat kartanoihin verrattuna kääpiöitä, mutta Raimo Salokangas on Köyliön historiassaan arvioinut, etteivät Köyliön maanvuokraajaväestön ongelmat olleet kuitenkaan ensi sijassa varallisuuden pienuudessa vaan heidän asemansa epävarmuudessa” eli siinä kuinka kauan torppari saisi torppaansa viljellä.

1800-luvun alkupuolella talonpoikain torpissa oli varmasti runsaasti isännän ja emännän sukulaisia, mutta säätyläisten mailla tilanne tyystin toinen. Talosta lähteneen ja torpan talon takamaille raivanneen talon oman pojan asema olikin luonnollisesti paljon turvatumpi kuin sellaisen, jolla ei ollut mitään sukulaisuussuhdetta torpan omistajaan.

Torpan hoitoonsa saaneet renkimies-vävytkin olivat useasti alkujaan talojen poikia, jotka olivat vartuttuaan joutuneet menemään palvelukseen. Helpompaa oli joutua torpasta rengiksi kuin päästä rengistä torppariksi.

”Torppa oli siis vuokraviljelmä, josta oli maksettava vuosittain vuokraa ja aika paljonkin. Otan esimerkiksi Vellinkylän Päkin torpan. Päkki oli hyvä torppa, josta maksettiin vuokraa vuosittain seuraavasti:

- 302 taksvärkkipäivää	- kaksi leiviskää läskiä
- kymmenen Turun matkaa	- 40 kananmunaa
- viisi tynnyriä ruista	- 8 kananpoikaa,
- kolme tynnyriä ohraa	- Villa- ja pellavalankaa
- puolikas härkää	- 2 ½ leiviskää voita
- kaksi lammasta	- 2 kappaletta puolukoita

Pienimmät torpat selvisivät vähemmällä. Köyliöstä löytyy esimerkkejä siitäkin, että pieni torppa hoiti vuokransa 52 päivätyöllä.

Päivätöiden tekemistä valvottiin tarkasti. Valvontaa varten oli kehitetty nerokas taksvärkkipulka, kaksi täsmälleen samanlaista puupalaa. Toinen pulkista oli taksvärkkärillä, toinen kartanon työnjohtajalla. Kun päivätyö oli tehty, kumpaankin pulkkaan tehtiin täsmälleen samaan kohtaan veitsellä viilto. – Olihan jokseenkin mahdotonta laskea ilman pulkkaa, oliko joku tehnyt esimerkiksi 75 vai vaikka 69 päivätyötä.

Torpparien olot kehittyvät positiivisesti

Vuokraviljelijöiden epävarmoihin oloihin toivat suuren parannuksen vuoden 1909 maanvuokra-asetus ja samanaikainen taannehtiva maanvuokra-asetus. Uusi asetus edellytti, että sopimukset tehtiin kirjallisina. Lyhin vuokra-aika oli 50 vuotta. Lisäksi asetus sisälsi taksvärkkiä ja sen vuotuista jakautumista koskevia määräyksiä. Köyliössä oli tuolloin 181 torpaksi luettavaa vuokraviljelmää.

Vuoden 1912 maanvuokrakomitea suositteli torppien itsenäistymistä lukuisten torpparilaitokseen sisältyneiden epäkohtien vuoksi. Erityisesti mainittiin, että vuokralaisen asema oli epävarma, ja toiseksi, että vuokraviljelmien taso ei ollut yhtä hyvä kuin itsenäisten tilojen.

Keisarin vuonna 1915 antama vuokrasuhteiden jäädytysmanifesti jähmetti tilanteen muutamaksi vuodeksi. Manifesti oli torppareille ja lampuodeille arvokas sikäli, että vuoden 1916 talvella olisi Suomessa noin 62 000 vuokrasuhdetta rauennut ja monet vuokraajista eivät olisi saaneet sopimusta uudistetuksi.

Kesällä 1917 oli torpparilakkoja, joita ei kuitenkaan ollut Köyliössä.

Vuonna 1918 eduskunta sääti lunastuslain, jonka mukaan lampuodit, torpparit ja mäkitupalaiset saivat lunastaa viljelemänsä tilat itsenäisiksi vuoden 1914 hintatason mukaisesti. Lakiin sisältyi ns. punakaartilaispykälä, jonka oli määrä estää sisällissodan punaisella puolella olleilta oikeuden lunastaa tilansa. Tämä pykälä ei käytännössä toteutunut.

Miten Köyliön torpparit toimivat vuonna 1918? : ”Köyliö oli ennen sisällissotaa lähes täyspunainen, mutta sen työväenliike ei ollut erityisen radikaali eivätkä maanvuokraaja- ja alustalaisväen olot niin huonot, että radikalismille olisi löytynyt riittävästi kaikupohjaa. Punaiset eivät edes kapinan aikana ottaneet kunnan hallintoa kokonaan käsiinsä. Myöskään jälkiseuraamukset eivät olleet ankarimmat mahdolliset. Kuolleina laskettuna Köyliön punaisten tappiot olivat paljon suuremmat kuin vastapuolen.

Laki määritteli erotettavien tilojen koot. - Erotettavaa oli paljon. Yksistään Vanhakartanosta erotettiin 116 torppaa, 30 lampuotitilaa ja 117 mäkitupa- aluetta. Kauppakirja allekirjoitettiin 31.12.1921, ja sen mukaan 1.1.1922 vuokramiehet olivat isäntiä talossaan. Käytännössä kauppa tapahtui siten, että valtio maksoi vapaaherra Cedercreutzille erotettavien maiden kauppahinnan ja maiden saajat taas lunastivat torppansa sovitun maksuohjelman mukaisesti valtiolta.

Alueet myytiin niillä olevine viljelyksineen, rakennuksineen, metsineen, aitoineen ja irtaimistoineen. Kalastusoikeuden omanneet vuokramiehet saivat Köyliönjärvestä manttaalin mukaisen vesialueen. Kauppahinta laskettiin tarkoin perustein.

Vuosina 1919-1923 Vanhankartanon omistamia maita lohkottiin vuokramiehille yhteensä noin 5200 hehtaaria, josta noin 1650 hehtaaria oli peltoa ja noin 2750 metsämaata. Kaikkiaan kartano menetti 40,5% entisestä kokonaisuudesta. Peltoalasta lohkottiin 74.2%, mutta metsämaasta vain 29.7%. - Kartanosta lohkottiin siis ensivaiheessa 254 maa- aluetta.

Keskimäärin entiset vuokraajat saivat 6,5 hehtaaria peltoa, puolitoista hehtaaria niittyä, saman verran viljelyskelpoista maata ja vajaat 11 hehtaaria metsää. eli yhteensä lohkottu tila oli keskimäärin noin 20.5 hehtaaria.

Jättivätkö torpparilaitos ja vuosi 1918 jälkiä? Vuoden 1918 tapahtumat eivät jättäneet syvää ja pysyvää katkeruutta köyliöläisten enemmistön mieliin, mikä näkyy siitäkin, että entisten maanvuokraajien oli suhteellisen helppo siirtyä seuraavina vuosikymmeninä maalaisliiton leiriin.

Köyliön kaltaisessa kartanopitäjässä mahdollisuus lunastaa edulliseen hintaan vuokramaat omiksi merkitsi tietenkin valtavaa mullistusta koko yhteiskuntarakenteen perustaan saakka.

Ja torppariaika on myös säilynyt elävänä perinteenä nykypäivään asti varsinkin Tuiskulassa.

